

KAJIAN FILOLOGI SĀHĀ ISINING TEKS SĒRAT JITAPSĀRĀ

STUDY PHILOLOGY AND THE CONTENT OF SERAT JITAPSARA

Oleh: Herika Puspita Wahyuningdyah, Prodi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta

Sarining Panaliten

Panalitèn mênikå ngêwrat pitung ancasing panalitèn, inggih mênikå: (1) ngandharakên *inventarisasi naskah*, (2) ngandharakên *deskripsi naskah*, (3) ndamêl *transkripsi teks*, (4) ndamêl *transliterasi teks*, (5) ndamêl *suntingan teks*, (6) ndamêl *terjemahan teks*, sâhå (7) ngandharakên isining *teks Sêrat Jitapsârå*. Panalitèn mênikå ngginakakên *metode panalitèn deskriptif sâhå filologi modern*. Asiling panalitèn mênikå ngandharakên bilih *naskah Sêrat Jitapsârå* kapanggihakên ing *Perpustakaan Muséum Déwantârå Kirti Griyå* kanthi nomêr *kodeks Bb.1.112*, kanthi kawontênan saé sâhå wêtah. *Transkripsi* dipuntindakakên kanthi *metode diplomatik*. *Transliterasi* dipuntindakakên kanthi *metode standar*. *Suntingan* dipuntindakakên ngginakakên *metode standar*. *Terjemahan* dipuntindakakên ngginakakên *metode harfiah, isi, sâhå bebas* kanthi *kontekstual*. Isining *teks Sêrat Jitapsârå* ngrêmbag têngsipun *jitapsârå*; sâråsilahipun *Sayid Anwar*; dumadosipun *Adam*; dumadosipun *amun-amun lsp.*; dumadosipun *srêngéngé, rêmbulan, lintang*; dumadosipun *mêndhung lsp.*; dumadosipun *jaladri lsp.*; rêrupan *pitung prakawis ing bumi*; rêrupan *tigang prakawis ing awang-awang*; manungså, *kéwan, jim, lsp.*; *cariyos At Håmå sâhå Siti Kåwå*; *prakawis kanggé nyingkirakên rêridhu*; *têtêdhan ingkang dados kakyatan*; *prakawis ingkang lair sarêng manungså*; *daging ingkang kénging sâhå botên kénging dipuntêdhå*; *manpangat, sandhungan, êndêmipun daging*; *manpangat, sandhungan, êndêmipun woh-wohan*; sâhå *kawruh bab agami Déwå*.

Pamijining têngbung: *filologi, kajian filologi, Sêrat Jitapsârå*

Abstract

This study has seven objectives of the research as follows: (1) revealing the storing of the manuscript, (2) revealing the physical condition of the manuscript, (3) writing the transcript of the manuscript, (4) writing the transliteration of the manuscript, (5) making the editing of the manuscript, (6) translating the manuscript, and (7) delivering the content of the manuscript. This study was a descriptive and modern philology study. The result of the study shows that the manuscript of Serat Jitapsara is stored at Dewantara Kirti Griya Library Museum with Bb.1.112 as the code number and still intact. The transcription method of the study is diplomatic transcription method. The transliteration method of the study is standard transliteration method. The editing method of the study standard editing method. The text is translated literally, meaning-oriented, and free translation. The content of the manuscript is: discussing the meaning of jitapsara; the bloodline of Sayid Anwar; the creation of Adam; the creation of amun-amun, etc.; the creation of the moon, the stars and the sun; the creation of cloud; the creation of sea; seven things on the earth; three things on the sky; humans, animal, spirit, etc.; the story of At Hama and Siti Kawa; things that prevent danger; food that gives power; things that are innate to humans; kinds of meat that allowed to be eaten and not; the benefits and dangers of meat; the benefits and dangers of fruit; and the knowledge concerning the religion of the gods.

PURWĀKĀ

Kabudayan mênikå sajatosipun ngêwrat unsur ingkang sipatipun *universal*, amargi sagêd dipunpanggihakên wontên ing sadâyå bångså ing saindênging donyå. Unsur ingkang *universal*

mênikå inggih wontên (1) *båså*, (2) *sistem pengetahuan*, (3) *organisasi sosial*, (4) *sistem peralatan hidup dan teknologi*, (5) *sistem mata pencaharian hidup*, (6) *sistem religi*, sâhå (7) *kesenian* (Koentjaraningrat, 1990: 203). Båså

minangka salah satunggaling unsur kabudayan, sagêd kaandharakên wujud kabudayan *fisik*-ipun. Wondéné wujuding kabudayan *fisik* mênika ing antawisipun arupi buku, prasasti, mênâpâ déné *naskah*.

Djamaris (2002: 3) ngandharakên bilih *naskah* inggih mênika salah satunggaling *karya tulis* jaman rumiyin ingkang arupi sêratan sartâ ngêwrat pamanggih sâhâ pangraos minangka asiling budâyâ masarakat ing jaman rumiyin. *Naskah-naskah* kinâ mênika kasimpên ing bêbadan pamaréntah ingkang ancasipun kanggé nglêstantunakên warisan asiling kabudayan. Bêbadan pamaréntah mênika ing antawisipun *perpustakaan* sâhâ muséum. Wondéné ing tlatah Ngayogyakarta, papan ingkang kanggé nyimpên *naskah* Jawi inggih mênika Têpas Kapujanggan WidyaBudaya Kasultanan Ngayogyakarta, *Perpustakaan Purâ Pakualaman*, Muséum Sânbudâyâ, Balai Bahasa Yogyakarta, Balai Pelestarian Nilai Budaya, sâhâ ing *Perpustakaan Muséum Dewantâra Kirti Griyâ*.

Naskah minangka warisan ingkang awujud sêratan, sagêd dipunginakakên kanggé mangrêtos pawartos ngéngingi asiling kabudayan jaman kinâ. Dados, wontênipun panalitèn ngéngingi *naskah* Jawi mênika wigatos sangêt. Panalitèn tumrap *naskah-naskah* mênika katindakakên supados kawontênaning *naskah-naskah* Jawi sagêd têtêp lêstantun. Wondéné panalitèn ingkang dipunginakakên kanggé naliti *naskah-naskah* Jawi menika inggih kanthi ngêcakakên panalitèn *filologi*.

Miturut Baroroh-Baried dkk. (1985: 1), *filologi* inggih mênika ngèlmi ingkang kaginakakên kanggé sarâna nyinau kasusastran

kanthi pangrêtosan ingkang taksih wiyar, ingkang gayut kaliyan bab bâsâ, kasusastran, sâhâ kabudayan. Wondéné miturut Saputra (2008: 79), *filologi* mênika ngèlmi minangka sarâna kanggé naliti bab kabudayan ing jaman rumiyin ingkang sinêrat lumantar *naskah* ingkang ngêwrat *teks*. Adhêdhasar andharan ing nginggil, sagêd dipunwastani bilih *filologi* mênika ngèlmi ingkang kaginakakên kanggé sarâna nyinau bab ingkang gayut kaliyan bab bâsâ, kasusastran, sâhâ kabudayan, ingkang sinêrat lumantar *naskah* ingkang ngêwrat *teks*.

Adhêdhasar andharan bab *filologi* ing nginggil, sagêd dipunmangrêtos bilih *filologi* mênika ngèlmi ingkang *objek* panalitènipun *naskah* sâhâ *teks*. Wondéné *objek* panalitèn ingkang dipunginakakên ing panalitèn mênika inggih *naskah Sêrat Jitapsâra* sâhâ *teks Sêrat Jitapsâra*. *Naskah Sêrat Jitapsâra* kalêbêt *naskah* cithak ingkang kasêrat mawi aksâra Jâwâ kanthi ngginakakên bâsâ Jawi Énggal. Wondéné *sumber data* wontên ing panalitèn mênika dipunpêndhêt saking isining *teks Sêrat Jitapsâra*. *Teks Sêrat Jitapsâra* ingkang dipundadosakên *sumber data* mênika *teks*-ipun sinêrat kanthi dhapukan gancaran.

Naskah Sêrat Jitapsâra mênika wontên satunggal *eksemplar naskah*, kapanggihakên wontên ing *Perpustakaan Muséum Dewantâra Kirti Griyâ Taman Siswâ Yogyakarta* kanthi nomêr *koleksi* Bb.1.112. Saking asiling *inventarisasi naskah*, kapanggihakên irah-irahan *naskah* ingkang sami kaliyan *naskah Sêrat Jitapsâra*. Irah-irahan *naskah* ingkang sami mênika kasêrat ing *Katalog Perpustakaan Badan Pelestarian Nilai Budaya* (BPNB) kanthi *kode*

S.59A. Sanadyan irah-irahanipun *naskah* mênikâ sami, nanging sasampunipun dipuntingali ing papan panyimpêning *naskah*, isinipun bédâ kaliyan *naskah Sêrat Jitapsârâ* ingkang dipundadosakên *objek* panalitèn ing panalitèn mênikâ.

Naskah Sêrat Jitapsârâ ingkang kasimpên ing *Perpustakaan Muséum Déwantârâ Kirti Griyâ Taman Siswâ Yogyakarta* kanthi nomêr *koleksi* Bb.1.112 mênikâ kawontênanipun taksih saé satêmah *teks*-ipun taksih sagêd dipunwaos. Kajawi mênikâ, sanadyan kawontênanipun *naskah Sêrat Jitapsârâ* taksih saé, nanging wontên ing panalitèn mênikâ ugi ndamêl *transkripsi teks*. Bab mênikâ katindakakên, awit (1) kanggé mujudi *naskah* carik (*naskah sêratan tangan*) tuwin (2) nglêstantunakên *sumber data* panalitèn wontên ing panalitèn mênika, satêmah *teks Sêrat Jitapsârâ* taksih sagêd dipunwaos saking asiling *transkripsi* sanadyan kawontênanipun *naskah Sêrat Jitapsârâ* sansâyâ dangu sagêd risak.

Naskah Sêrat Jitapsârâ ingkang kasimpên ing *Perpustakaan Muséum Déwantârâ Kirti Griyâ Taman Siswâ* menika dipunanggit déning R. Ng. Ranggâwarsitâ. *Naskah Sêrat Jitapsârâ* kalêbêt jinis *naskah* ingkang wosipun ngêwrat kawruh sêsêrêpan. Wosipun *Sêrat Jitapsârâ* mênikâ ngrêmbag bab badhé dumadosipun alam donyâ dalah saisnipun ngantos dumugi kasampurnan gêsanging manungsâ.

Wondéné *naskah Sêrat Jitapsârâ* dipundadosakên *objek* panalitèn wontên ing panalitèn mênikâ amargi *naskah Sêrat Jitapsârâ* sinêrat mawi aksârâ Jâwâ cithak kanthi

adhêdhasar tâtâ panyêratipun ingkang taksih sagêd dipunpahami, satêmah gampil manawi katindakakên panalitèn. Salajêngipun, basaning *teks* ngginakakên bâsâ Jawi Énggal ingkang asring dipunginakakên déning têtiyang ing jaman samênikâ, sêratanipun jumbuh kaliyan parâmâsastrâ Jawi, dados isinipun *teks* langkung gampil dipunmangrêtos. Kajawi mênikâ, *naskah Sêrat Jitapsârâ* mênikâ *teks*-ipun sinêrat kanthi dhapukan gancaran kanthi têtêmbungan ingkang gampil dipunpahami, satêmah botên prêlu ndamêl *parafrase* wontên ing salêbêtipun panalitèn *filologi* mênikâ.

Naskah Sêrat Jitapsârâ mênikâ ngêwrat bab badhé dumadosipun alam donyâ dalah saisnipun ngantos dumugi kasampurnaning gêsang, mênikâ kaajab sagêd dados tambahan ngèlmi kanggé pârâ pamaos mliginipun pârâ wiranèm, satêmah sagêd migunani tumrap gêsang ing alam donyâ. *Naskah Sêrat Jitapsârâ* dèrèng naté dipuntaliti kanthi lampahing panalitèn *filologi*. Pramila, manawi botên dipunwontênakên panalitèn tumrap *naskah* mênikâ, danguning-dangu *naskah* mênikâ sagêd risak sâhâ botên dipunmangrêtos kawontênanipun. Kajawi saking mênikâ, lumantar panalitèn mênikâ mujudakên satunggaling cârâ kanggé nglêstantunakên asiling budâyâ Jawi ingkang adiluhung.

Panalitèn *filologi* tumrap *naskah Sêrat Jitapsârâ* katindakakên kanthi ngandharakên *inventarisasi naskah Sêrat Jitapsârâ*, ngandharakên kawontênaning *naskah Sêrat Jitapsârâ*, ndamêl *transkripsi teks Sêrat Jitapsârâ*, ndamêl *transliterasi teks Sêrat Jitapsârâ*, ndamêl *suntingan teks Sêrat*

Jitapsâra, ndamêl *terjemahan teks Sêrat Jitapsâra*, ngandharakên isining *teks Sêrat Jitapsâra*.

CÂRÂ PANALITÈN

Jinising Panalitèn

Panalitèn mênikâ kalêbêt jinising panalitèn *filologi modern* amargi botên madosi *teks* ingkang langkung cêlak utawi *teks* aslinipun. Panalitèn *Sêrat Jitapsâra* mênikâ dipunlampahi kanthi ngginakakên *metode panalitèn deskriptif*. *Metode deskriptif* inggih mênikâ salah satunggaling *cârâ* kanggé naliti satunggaling *objek* kanthi ancas mbabar utawi ndamêl andharan, gêgambaran kanthi *objektif* sâhâ *sistematis* ingkang gayut kaliyan *fakta* sâhâ gêgayutanipun antawisipun *unsur-unsur*-ipun (Kaelan, 2005: 58).

Metode panalitèn filologi dipunginakakên kanggé nggarap *teks Sêrat Jitapsâra* ingkang kasêrat mawi aksâra Jâwâ cithak. Wondéné *metode panalitèn deskriptif* dipunginakakên kanggé mbabar isining *teks Sêrat Jitapsâra* kanthi *objektif*.

Sumber Data Panalitèn

Sumber data ing panalitèn mênikâ inggih mênikâ *teks Sêrat Jitapsâra*. *Teks Sêrat Jitapsâra* mênikâ kasêrat ngginakakên aksâra Jâwâ cithak. *Teks Sêrat Jitapsâra* ngginakakên basa Jawi Énggal *ragam* ngoko.

Caranipun Ngêmpalakên Data Panalitèn

Cârânipun ngêmpalakên *data* ing panalitèn mênikâ ngginakakên lampahing panalitèn *filologi*. Wondéné lampahing panalitèn *filologi* kasêbut inggih mênikâ *inventarisasi*

naskah, *deskripsi naskah* sâhâ *deskripsi teks*, *transliterasi*, *suntingan*, sâhâ *terjemahan teks*.

Pirantos kanggé Ngêmpalakên Data Panalitèn

Pirantos ingkang dipunginakakên wontên ing salêbêtipun panalitèn inggih mênikâ awujud *kartu data*. Ing salêbêtipun *kartu data* mênikâ dipunsêrat *data-data* ingkang *relevan* kaliyan panalitèn ingkang dipunlampahi. *Data-data* ingkang dipunpangghakên saking asiling panalitèn dipunsêrat wontên ing *kartu data* lajêng dipunklompokakên adhêdhasar *tabel data* ingkang sajinis supados trêp kaliyan panalitèn mênikâ.

Caranipun Analisis Data Panalitèn

Teknik analisis data wontên ing panalitèn mênikâ ngginakakên *cârâ analisis deskriptif*. *Teknik analisis deskriptif* mênikâ ancasipun kanggé ngandharakên ingkang awujud *deskripsi* utawi andharan saking asiling panalitèn. Wondéné rêrangkèning *analisis data* panalitèn mênikâ wontên tigang *tataran*, inggih mênikâ maos, *pengkategorian* sâhâ *penafsiran data*, sarta *pendeskripsian*.

Caranipun Ngêsahakên Data Panalitèn

Uji validitas ingkang dipunginakakên inggih mênikâ *validitas semantik*. *Validitas semantik* inggih mênikâ nyêmak sâhâ nêgêsi têmbung kanthi *kontekstual* (Kaelan, 2005: 175). *Validitas semantik* dipuntindakakên kanthi *cârâ nêgêsi data* ingkang wujudipun têmbung, ukâra, *paragraf*, sâhâ *wacana*.

Uji reliabilitas wontên ing panalitèn mênikâ ngginakakên kalih jinis, inggih mênikâ *reliabilitas intrarater* sâhâ *reliabilitas interrater*. *Reliabilitas intrarater* dipunginakakên kanggé pados *data* ingkang sami kanthi *cârâ* maos *teks*

ingkang dados *objek* panalitèn kanthi dipunambal-ambali (Kaelan, 2005: 177). Wondéné *reliabilitas interrater* dipuntindakakên kanthi nyuwun pamanggih saking *ahli bidang filologi*, inggih saking *dosen pembimbing* kanthi nindakakên *konsultasi* supados panalitèn mênikâ sagêd lêrês sâhâ absah.

ASILING PANALITÈN SÂHÂ PANGRÊMBAGIPUN

Inventarisasi Naskah Sêrat Jitapsârâ

Inventarisasi naskah Sêrat Jitapsârâ katindakakên kanthi *studi katalog* sâhâ ningali *langsung* kawontênanipun *naskah* wontên ing papan panyimpêning *naskah*. *Studi katalog* katindakakên kanthi ngginakakên mapintên-pintên *katalog*. *Katalog-katalog* ingkang kaginakakên inggih mênikâ *Katalog Induk Naskah-Naskah Nusantara Jilid 1* Museum Sonobudoyo (Behrend, 1990), *Katalog Naskah Balai Bahasa Yogyakarta, Katalog Naskah Balai Pelestarian Nilai Budaya, Katalog Induk Naskah-Naskah Nusantara Jilid 3-A* Fakultas Sastra Universitas Indonesia (Behrend, 1997), *Katalog Induk Naskah-Naskah Nusantara Jilid 3-B* Fakultas Sastra Universitas Indonesia (Behrend, 1997), sâhâ *Katalog Naskah Perpustakaan Muséum Déwantârâ Kirti Griyâ*.

Asiling *studi katalog* manggihakên *naskah Sêrat Jitapsârâ* wontên ing *Katalog Naskah Perpustakaan Muséum Déwantârâ Kirti Griyâ Taman Siswâ Yogyakarta* kanthi nomêr *kodeks* Bb.1.112. Salajêngipun, *naskah Sêrat Jitapsârâ* dipunpadosi ing *Perpustakaan Muséum Déwantârâ Kirti Griyâ Taman Siswâ Yogyakarta*.

Adhêdhasar katrangan ingkang kapanggihakên nalikâ ningali *naskah, naskah Sêrat Jitapsârâ* ingkang dipunpanggihakên ing *Perpustakaan Muséum Déwantârâ Kirti Griyâ Taman Siswâ* ngêwrat bab badhé dumadosipun alam donyâ dumugi kasampurnan gêsanging manungsâ. *Naskah* ingkang dipunpanggihakên mênikâ arupi *naskah fotokopian*-ipun kémawon. Miturut katrangan saking *petugas perpustakaan, naskah* aslinipun botên dipunpanggihakên amargi sampun ical.

Naskah mênikâ kapilih dados *objek* panalitèn amargi prêlu wontênipun *pelestarian* tumrap *naskah* mênikâ supados botên ical. Salah satunggaling caranipun inggih mênikâ kanthi nindakakên *transkripsi teks*.

Deskripsi Naskah Sêrat Jitapsârâ

Irah-irahaning *naskah* ingkang dipunginakakên wontên ing panalitèn mênikâ, inggih mênikâ *naskah Sêrat Jitapsârâ*. Irah-irahan kasêbut dipunpanggihakên wontên *Katalog Perpustakaan Muséum Déwantârâ Kirti Griyâ Taman Siswâ Yogyakarta* kanthi nomêr Bb.1.112. Katrangan ngéngingi irah-irahaning *naskah* kasêrat ing samaking *naskah*. Wondéné kawontênanipun *naskah Sêrat Jitapsârâ* minangkâ *naskah fotokopian*-ipun taksih saé sâhâ wêtah, sêratipun taksih cêthâ dipunwaos. Jinis *bahan naskah* inggih mênikâ dlancang *HVS*. Jilidanipun dipun-streples sâhâ dipunrakêtakên ngginakakên *lem*.

Naskah Sêrat Jitapsârâ sinêrat mawi aksârâ Jâwâ cithak sâhâ mawi bâsâ Jawi Énggal ragam ngoko, déné *teks*-ipun sinêrat kanthi dhapukan gancaran, sâhâ kalêbêt ing jinising *naskah* piwulang. Wondéné sikaping

aksaranipun jêjêg sâhâ kasêrat kanthi ngginakakên mangsi warni cêmêng.

Transkripsi teks Sêrat Jitapsârâ

Transkripsi teks Sêrat Jitapsârâ katindakakên ngginakakên *metode transkripsi diplomatik*. *Transkripsi* dipuntindakakên kanthi nyêrat malih *teks Sêrat Jitapsârâ* mawi aksârâ Jâwâ ingkang kasêrat carik. Ancasipun ndamêl *transkripsi teks Sêrat Jitapsârâ* inggih mênikâ kanggé nglêstantunakên *teks* supados kapanggihakên salinanipun ingkang sinêrat carik.

Transliterasi teks sâhâ suntingan teks Sêrat Jitapsârâ

Transliterasi inggih mênikâ salah satunggaling kagiyatan alih tulis sêrataning *teks* mawi aksârâ ingkang botên sami kaliyan aksaraning *teks*. *Transliterasi teks Sêrat Jitapsârâ* ngginakakên *metode transliterasi standar* inggih mênikâ anggènipun damêl alih tulis sêratanning *teks* kasêrat kanthi adhêdhasar *ejaan* ingkang sampun kasampurnakakên utawi *Ejaan yang Disempurnakan (EYD)*.

Wondéné *suntingan teks* inggih mênikâ kagiyatan ingkang katindakakên kanthi nglêrêsakên têtêmbungan ingkang kirang trêp kanthi adhêdhasar *Baoesastra Djawa sâhâ ejaan* bâsâ Jawi. *Suntingan teks Sêrat Jitapsârâ* ngginakakên *suntingan edisi standar*. Sadèrèngipun *transliterasi sâhâ suntingan teks Sêrat Jitapsârâ* katindakakên, kêdah dipungatosakên wontênipun pandom *transliterasi sâhâ pandom suntingan teks*.

Terjemahan teks Sêrat Jitapsârâ

Panalitèn mênikâ ngginakakên tigang *metode terjemahan*, inggih mênikâ *terjemahan*

harfiah, *terjemahan isi* utawi *makna*, *sâhâ terjemahan bebas*. *Terjemahan harfiah* dipunginakakên kanthi cârâ damêl alih basaning têtambung mbâkâ têtambung saking bâsâ Jawi dhatêng bâsâ Indonesia. Ananging, manawi *terjemahan harfiah* mênikâ botên sagêd dipunginakakên amargi wontênipun têtambung-têtambung tartamtu ingkang botên sagêd dipunalih-basakakên kanthi *terjemahan harfiah*, pramilâ salajengipun katindakakên *terjemahan isi* utawi *makna* sartâ *terjemahan bebas*.

Terjemahan isi utawi *makna* dipunginakakên nalikâ wontên *idiom* saking bâsâ Jâwi ingkang botên sagêd dipunalih-basakakên kanthi *harfiah*. Pramilâ lajêng ngginakakên *terjemahan isi* utawi *makna* supados maknaning *teks* saking bâsâ Jawi sami kaliyan bâsâ Indonesia. Salajêngipun, *terjemahan bebas* kaginakakên nalikâ *idiom* saking bâsâ Jawi botên sagêd dipunalih-basakakên kanthi *metode terjemahan isi* utawi *makna*, satêmah dipunginakakên *terjemahan bebas*. *Terjemahan bebas* mênikâ dipunginakakên kanthi cârâ damêl alih basaning *teks* saking bâsâ Jawi dhateng bâsâ Indonesia kanthi *bebas kontekstual* tanpa nilarakên *nilai* ingkang kawrat.

Proses terjemahan ingkang dipunginakakên wontên panalitèn mênikâ adhêdhasar bâsâ Indonesia *standar* wontên *kamus Bausastra Jawa-Indonesia* (Prawiroatmodjo, 1981) sâhâ kajumbuhakên kaliyan *konteks-ipun*. *Terjemahan teks Sêrat Jitapsârâ* dipunginakakên kanggé nggampilakên pamaos mangêrtosi bâsâ aslining *teks* supados sagêd mangêrtosi ugi isining *teks Sêrat Jitapsârâ*.

Isining teks *Sêrat Jitapsâra*

Sêrat Jitapsâra mênikâ satunggaling têtilaranipun tiyang sêpuh jaman rumiyin ingkang isinipun ngêwrat kawruh bab badhé dumadosipun alam donyâ sâhâ saisinipun, sartâ dumugi ing kasampurnan gêsanging manungsâ. Dados, isining teks *Sêrat Jitapsâra* mênikâ ugi ngêwrat kawruh tumuju dhatêng kasampurnaning gêsang. Isining teks *Sêrat Jitapsâra* mênikâ piwulang-piwulang ingkang migunani tumrap pagêsanganing tiyang ing jaman samênikâ. Wondéné isining teks *Sêrat Jitapsâra* wontên ing panalitèn mênikâ kapanggihakên wontên wolulas prakawis. Prakawis kasêbut kaandharakên ing ngandhap mênikâ.

Têgêsipun *Jitapsâra*

Miturut Jiwapradata (1921: 3), ‘jitapsâra’ mênikâ têngêsipun ‘turuning kaalusan’. Wondéné Poerwadarminta (1939: 616) ngandharakên bilih têngbung ‘turun’ ngêmu têngês ‘trah, anak putu’, satêmah têngbung ‘turuning’ mênikâ têngêsipun ‘trahing’ utawi ‘anaking’. Salajêngipun, têngbung ‘alus’ utawi ‘kaalusan’ mênikâ têngêsipun ‘ora wadhag, ora kasat mâtâ (sukmâ, roh)’ (Poerwadarminta, 1939: 7). Dados, têngbung ‘jitapsâra’ utawi ‘turuning kaalusan’ mênikâ têngêsipun ‘trahing utawi anaking barang ingkang botên kasat mâtâ’.

Prakawis ingkang botên kasat mâtâ mênikâ ing antawisipun ngéngingi prakawis kadonyan mênâpâ déné prakawis ingkang botên wontên ing donyâ. Ing salêbêtipun *Sêrat Jitapsâra* mênikâ kaandharakên bab dumadosipun manékâ warni prakawis ingkang kadadosan ing salêbêting alam donyâ. Prakawis-

prakawis mênikâ ing antawisipun dumadosipun angin, mégâ, langit lan sapanunggalanipun, dumadosipun srêngéngé, lintang, sâhâ rêmbulan, prakawis ngéngingi manékâ warni têtêdhan sâhâ manpangatipun, sartâ sadâyâ prakawis ingkang wontên pangaribawanipun kanggé kasampurnan gêsanging manungsâ.

Sârâsilahipun Sayid Anwar

Sayid Anwar inggih mênikâ namâ jêjulukupun Sang Hyang Nur Cahyâ. Sayid Anwar inggih putranipun Sang Hyang Sitâ. Sang Hyang Sitâ mênikâ inggih Kangjêng Nabi Sis. Wondéné Kangjêng Nabi Sis mênikâ putranipun Sang Hyang At Hâmâ utawi Kangjêng Nabi Adam.

Dumadosipun Kangjêng Nabi Adam

Miturut *Sêrat Jitapsâra*, Kangjêng Nabi Adam mênikâ kadadosan saking sarining trimurti. Trimurti mênikâ atêngês ‘tigang prakawis ingkang manunggal’ (Poerwadarminta, 1939: 621). Wondéné kasêbutakên bilih tigang prakawis ingkang manunggal mênikâ lajêng dados wujud janmâ walijâ utawi tiyang jalêr. Tiyang jalêr mênikâ salajêngipun dipunwastani At Hâmâ ingkang têngêsipun ‘putraning ép’. Wondéné têngbung ‘ép’ mênikâ asalipun saking têngbung ‘gaib’ ingkang miturut Jiwapradata (1921: 3) têngêsipun ‘kawâsâ’.

Dumadosipun amun-amun, angin, mégâ, akâsâ, puhastâtrâ, pratiwi, lêbu, sâhâ buwânâ

Dumadosipun amun-amun dipunwiwiti saking wontênipun cahyâ ingkang dipunwastani dahanan utawi dahânâ. Dahânâ mênikâ têngêsipun latu ingkang urubipun langkung agêng. Jumbuh kaliyan pangrêtosan ingkang wontên ing *Kamus Baoesastra Djawa*, bilih dahânâ mênikâ sami

kaliyan latu (Poerwadarminta, 1939: 63). Latu ingkang agêng mênikå lajêng ngêdalakên hâwå warni biru kumukus cêmêng. Håwå mênikå ingkang salajêngipun dipunwastani amun-amun.

Amun-amun ingkang nglimputi cahyaning dahånå lajêng ndadosakên dahånå ngêdalakên toyå. Toyå saking dahånå mênikå lajêng katut ing lampahing amun-amun, satêmah sagêd ngicali wontênipun kukus ingkang nglimputi cahyaning dahånå. Salajêngipun, amun-amun ingkang alus mênikå dipunwastani angin.

Péranganing amun-amun ingkang kasar lajêng campur kaliyan toyå. Campuripun kasaraning amun-amun kaliyan toyå mênikå lajêng ngumlêndhang wontên ing nginggil kados sawang. Salajêngipun, rêrupan ingkang kados wujud sawang mênikå dipunwastani mégå, têngêsipun kadadosan saking bêtèr.

Kasaraning amun-amun ingkang sanès wontên ingkang minggah dumugi ing sangingiling amun-amun ingkang alus. Sansåyå dangu, amun-amun kasar mênikå sansåyå akas sårå kandêl, warnipun biru kumulit gumilap. Salajêngipun, rêrupan mênikå dipunwastani akåså, têngêsipun akas kandêl santoså. Utawi manawi ing bâså Jawi dipunwastani langit, têngêsipun nglangut katingal kumulit.

Kasaraning amun-amun mênikå dipunwastani puhaståtrå, têngêsipun ingkang mbungkus gégêlêngan. Kasaraning amun-amun mênikå mubêng ing satêbaning amun-amun ingkang alus.

Amun-amun ingkang kasar ugi wontên ingkang mandhap lajêng campur kaliyan toyå. Kasaraning amun-amun mênikå kélêm sårå

dados dhêdhasar. Salajêngipun, amun-amun ingkang makatên mênikå dipunwastani pratiwi, têngêsipun madhahi toyå.

Péranganing amun-amun ingkang taksih ngumlêndhang wontên ing nginggil lajêng katut ing toyå. Sansåyå dangu sansåyå kathah sårå dados jlantahing toyå. Salajêngipun, prakawis mênikå dipunwastani lêbu.

Lêbu ingkang minångkå jlantahing toyå lajêng sansåyå dangu nglêmpak sansåyå kathah. Saking kathahipun, lajêng ngêmbag-êmbag sårå awor kaliyan pratiwi. Salajêngipun, lêbu ingkang campur kaliyan pratiwi mênikå sagêd ngungkuli inggiling toyå sårå dipunwastani buwånå, têngêsipun kadadosan saking lêbu.

Dumadosipun srêngéngé, rembulan, sårå lintang

Srêngéngé inggih mênikå kêmपालipun håwå latu ingkang gumolong-golong gumulung wujudipun bundêr. Soroting srêngéngé mênikå sagêd madhangi alam donyå. Bêtèripun sagêd kirang sårå tambah awit lampahipun mubêng minggah sårå mandhap. Wondéné lampahipun srêngéngé miturut ing mångså. Manawi tumuju mångså katigå lampahipun mangalèr, nalikå mångså rêndhêng lampahipun mangidul. Salajêngipun, manawi tumbuk labuh ka-sakawan utawi ka-wolu srêngéngé wontên ing têngah.

Rêmbulan inggih mênikå kêmपालipun hawaning toyå ingkang gumolong-golong gumulung wujudipun bundêr. Lintang inggih mênikå kumpuling håwå amun-amun ingkang sumêbar ing awang-awang. Lintang mênikå sumorot kados diyan.

Dumadosipun mênthung, gludhug, blêdhèg, kilat, thathit, sårå jawah

Mêndhung mênikâ dumados saking kumyusing toyâ ing awang-awang ingkang sansâyâ dangu sansâyâ kathah. Nalikâ toyâ mênikâ taksih sakêdhik lajêng mrêntul wontên ing méga sâhâ mapan ing sanginggilipun angin. Wondéné toyâ ingkang sampun kathah dipunwastani mêndhung, têngêsipun ngêndhong.

Mêndhung lajêng dados kênthêl kados ès. Wékasan méga botên kiyat nyanggâ satêmah mêndhungipun mandhap nulak wontênipun amun-amun sâhâ angin. Kawontênan mênikâ nuwuhakên swantên gumludhug ingkang lajêng dipunwastani gludhug.

Mêndhung lajêng mandhap dumugi ing papan bêtèring srêngéngé. Mêndhung mênikâ lajêng katarik déning mandhaping angin ingkang kadhêsêk déning kathahing toyâ, hâwâ bêtèr sagêd katulak déning toyâ sâhâ angin. Ananging, amun-amun langkung rosâ têtarikanipun satêmah sagêd nggèrèd hâwâ bêtèr. Kawontênan mênikâ ugi nuwuhakên swantên ingkang kawastanan gludhug sâhâ blêdhèg.

Kilat sâhâ thathit inggih mênikâ rêrupan ingkang kapanggihakên ing awang-awang. Miturut Poerwadarminta (1939: 223), têngbung 'kilat' mênikâ têngêsipun 'gêbyaring thathit (blêdhèg)'. Wondéné têngbung 'thathit' têngêsipun 'kilat, gêbyaring blêdhèg' (Poerwadarminta, 1939: 649).

Jawah inggih mênikâ '(tibaning) banyu sâkâ ing awang-awang' (Poerwadarminta, 1939: 434). Wondéné wontên ing *Sêrat Jitapsârâ* dipunandharakên bilih jawah mênikâ 'toyâ ingkang tumurun'.

Dumadosipun jaladri, lèpèn, bêngawan, sêndhang, têtâgâ, balong, blumbang, pancuran, sâhâ umbul

Jaladri, lèpèn, bêngawan, sêndhang, têtâgâ, balong, blumbang, pancuran, sâhâ umbul mênikâ sadâyâ kadadosan saking toyâ. Toyâ ingkang ngêbaki bawânâ dipunwastani jaladri, têngêsipun toyâ ingkang ngubêngi pulo.

Lèpèn inggih mênikâ toyâ ingkang mili nglêmpak. Bêngawan inggih mênikâ têngukanipun lèpèn agêng. Toyâ ingkang ngêtuk nyumur dipunwastani sêndhang (Jiwapradata, 1921: 13). Poerwadarminta (1939: 556) nyêrat bilih têngbung 'sêndhang' mênikâ têngêsipun 'bêlik gêdhé ing pagunungan'. Wondéné têngbung 'bêlik' têngêsipun 'sêndhang cilik, tuk ing pinggir kali lsp' (Poerwadarminta, 1939: 39).

Toyâ ingkang mblumbang dipunwastani têtâgâ, sâhâ ingkang langkung agêng malih dipunwastani balong. Blumbang inggih mênikâ toyâ ingkang mapan wontên ing lêdhokan ingkang âmbâ, sâhâ botên mawi tuk (Jiwapradata, 1921: 13). Poerwadarminta (1939: 50) nyêrat bilih blumbang inggih mênikâ 'jugangan gêdhé isi banyu'.

Tuk ingkang mancur saking nginggil mangandhap, mênikâ dipunwastani pancuran. Wondéné tuk ingkang asalipun saking ngandhap manginggil mênikâ dipunwastani umbul.

Rêrupan pitung prakawis ing bumi

Wontên ing salêbêting bumi mênikâ wontên rêrupan pitung prakawis. Rêrupan pitung prakawis kasêbut inggih mênikâ êmas, intên, manik-manik, tosan, timah, wlirang, sâhâ sarêm. Dumadosipun pitung rêrupan mênikâ manéka

warni sâhâ miturut kawontênanipun piyambak-piyambak. Wondéné sadâyâ rêrupan mênikâ kadadosan saking *elemen* ingkang wontên ing alam donyâ. *Elemen* mênikâ ing antawisipun inggih mênikâ toyâ saking rêmbulan, toyâ saking lintang, toyâ saking amun-amun, bun, sêlâ, lêmah lêbu, hâwâ bêtèr, toyâ sagantên, angin, sâhâ wêdhi.

Dumadosipun rêrupan tigang prakawis ing awang-awang

Rêrupan tigang prakawis mênikâ wujudipun inggih kalanganipun rêmbulan, kalanganipun srêngéngé, sâhâ téjâ kluwung. Kalanganipun rêmbulan sâhâ kalanganipun srêngéngé kadadosan awit rêmbulan sâhâ srêngéngé mênikâ kaubêngan déning mégâ ingkang wontên toyanipun sakêdhik. Mégâ mênikâ ndadosakên soroting rêmbulan sâhâ srêngéngé katingal nyabêt sâhâ kalimputan téjâ mubêng. Wondéné téjâ kluwung mênikâ asalipun inggih saking toyâ ingkang kasorotan déning srêngéngé.

Dumadosipun manungsâ, kéwan, jim, pêri, sâhâ prayangan

Manungsâ sâhâ sadâyâ kéwan mênikâ rumiyin kadadosan saking dahânâ ingkang ngêdalakên cahyâ lajêng pikantuk dâya pagêsangan. Wujudipun cahyâ mênikâ lajêng turun tumurun pêputrâ cahyâ jalêr sâhâ èstri. Cahyâ mênikâ lajêng dipunwujudakên ing badaning manungsâ sartâ ing wujud sato kéwan sapanunggalanipun.

Kacariyos Ijankandil minangkâ turuning bangsaning Jan rumaos mélik dhatêng kaluruhaning sêsêpuhipun. Awit saking raos ingkang botên saé mênikâ lajêng badhé

ngrubuhakên kraton supados sagêd nggantosi jumênêng ratu. Ing wasânâ, Ijankandil sabangsanipun dipunusir saking alam kamulyan, sâhâ tumurun wontên ing alam donyâ. Wontên ingkang mlêbêt ing sagantên, wontên ingkang dêdunung ing lèpèn, sâhâ wontên ingkang dêdunung ing wânâ.

Salajêngipun, Ijankandil sabalanipun sami kénging pangaribawaning bumi sâhâ sami nêdha woh-wohan ingkang wontên ing salêbêting bumi mênikâ. Kawontênan mênikâ ndadosakên sadâyâ bângsâ Jan mênikâ awujud badan wadhag. Ing wasânâ, ingkang sami nêdha woh-wohan mênikâ sansâyâ dangu dados kéwan lan sapanunggalanipun. Wondéné ingkang botên nêdhâ woh-wohaning bumi sami langgêng dados wujud jim pêri prayangan sapanunggalanipun.

Cariyos ngéngingi At Hâmâ sâhâ Siti Kâwâ

Sang At Hâmâ sâhâ Siti Kâwâ dipundadosakên ratu agêng wontên ing dalêm swargâ. Sadâyâ prakawis sampun kasamaptakakên wontên ing kaswargan. Namung satunggal ingkang dados wêwalêripun Gusti, inggih mênikâ sampun ngantos dhahar wohing kaholodi, amargi woh mênikâ dipunanggêp winados sâhâ kalêbêt ing larangan.

Awit saking pangandikanipun Idajil, At Hâmâ sâhâ garwanipun lajêng dhahar wohing kaholodi ngantos panjênênganipun kalêmpêr. Énggaling cariyos, At Hâmâ sâhâ Siti Kâwâ lajêng kausir saking dalêm kaswargan sâhâ mapan wontên ing alam donyâ. Ananging, anggènipun katêdhakakên ing alam donyâ mênikâ kêkalihipun dipunpisah. Sasampunipun katampi tobatipun, At Hâmâ sâhâ Siti Kâwâ lajêng sagêd pinanggih malih.

Sakawan prakawis kanggé nyingkirakên rêridhu

Sakawan prakawis ingkang sinêbut sagêd nyingkirakên sakathahing rêridhu inggih mênikâ ênêng, êning, awas, sâhâ éling.

Têtêdhan ingkang dados kakiyatan

Sadâyâ ingkang dipuntêdha mênikâ ndadosakên pikuwating manungsâ nalikâ gêsang ing alam donyâ. Sadâyâ têtêdhan mênikâ nalikâ lumêbêt ing badan lajêng rumasuk dados råsâ, råsâ dados sari, lajêng sari dados cahyâ. Wondéné cahyaning têtêdhan mênikâ kêdah dipunwangsulakên piyambak-piyambak kados ing mulâ bukanipun.

Sakawan prakawis ingkang lair sarêng manungsâ

Sakawan prakawis ingkang lair sarêng manungsâ sâhâ kêdah dipunkawruhi inggih mênikâ mamarti, kawah, ari-ari, sâhâ pusêr.

Têtêdhan ingkang kênging sâhâ botên kênging dipuntêdhâ

Bangsaning kéwan ingkang botên kênging dipuntêdhâ déning manungsâ ing antawisipun inggih mênikâ ulêr, olèng-olèng, sèt sâpanunggalanipun. Jinising kéwan sanèsipun ingkang ugi botên kênging dipuntêdha inggih mênikâ kéwan ingkang mawi siyung kiyat. Wujudipun jinis kéwan mênikâ ing antawisipun inggih macan, sêgawon, andhapan, tikus sapanunggalanipun.

Kéwan ingkang ugi botên kênging dipuntêdhâ déning manungsâ inggih mênikâ ingkang gêsangipun ing dharat sâhâ ing toyâ. Wujudipun kéwan mênikâ antawisipun bâyâ, bulus, pênyu, salirâ, kodhok sapanunggalanipun. Salajêngipun, jinising pêksi ingkang nyangkêrêm

kados tâ wulung sâhâ alap-alap sapanunggalanipun ugi botên kênging dipuntêdhâ déning manungsâ.

Jinising kéwan ingkang botên kalêbêt ing wêwalêr mênikâ sadâyâ kênging dipuntêdhâ dagingipun. Langkung-langkung, sadâyâ daging pêksi utawi sadâyâ ulam loh ingkang gêsangipun ing salêbêting toyâ, mênikâ kênging dipuntêdhâ déning manungsâ.

Mumpangat, sandhungan, sâhâ êndêmipun daging

Manpangatipun daging kéwan ingkang gêsangipun ing dharat inggih mênikâ ndadosakên kêngkênging badan. Wondéné sandhunganipun manawi dipuntêdhâ inggih mênikâ sagêd damêl pêtêng manahipun. Daging kéwan dharat mênikâ ugi wontên êndêmipun, inggih mênikâ ndadosakên lêsuh lêsah ing badan.

Manpangatipun ulam loh sadâyâ inggih mênikâ sagêd mêlêsakên kulit. Sadâyâ ulam loh ugi wontên sandhunganipun, inggih mênikâ sagêd mbêdhêlakên kulit. Wondéné êndêmipun ulam loh mênikâ ndadosakên kulit mblobok.

Manpangating sadâyâ daging pêksi mênikâ ndadosakên ènthènging badan, singsêting kulit, sâhâ kêngcênging otot. Wondéné sakathahing daging pêksi mênikâ sandhunganipun sagêd damêl ngêlu. Salajêngipun, êndêmipun damêl uyang (kraos bêtèr) sâhâ botên ayêm manahipun.

Mumpangat, sandhungan, sâhâ êndêmipun woh-wohan

Inkang dipunwastani pâlâ-kirnâ, utawi ingkang mêdal saking uwit, kados tâ: rosan (têbu), nanas, pisang sapanunggalanipun mênikâ manawi dipuntêdhâ manpangatipun adamêl

sêgêr sumyah. Wondéné sandhunganipun sagêd ndadosakên lidhas lathinipun sâhâ êndêmipun ndadosakên sukunipun kraos ngêthok.

Woh-wohan ingkang dipunwastani pâlâ-gumantung, inggih ingkang gumandhul mêdal ing pang mênikâ mênawi dipuntêdhâ manpangatipun ugi sagêd adamêl sêgêr sumyah. Ananging sandhungan sâhâ êndêmipun sagêd ndadosakên padharan sakit sâhâ adamêl mbliyut kêdah tilêm.

Wondéné sadâyâ ingkang dipunwastani pâlâ-kasimpar inggih mênikâ woh ingkang mêdal saking lung, wujudipun kados tâ sêmangkâ, waluh, timun sapanunggalanipun. Woh-wohan mênikâ manawi dipuntêdhâ, gadhah manpangat adamêl sêgêr sumyah. Wondéné sandhunganipun sagêd ndadosakên sênêp ing padharan sâhâ watuk. Êndêmipun ugi sagêd ndadosakên mbliyut kêdah tilêm.

Inkang dipunwastani pâlâ-rêmâ, inggih mênikâ woh ingkang mêdal wit-witan ingkang marambat, wujudipun kados tâ: kacang, kadhêlé, kârâ, sapanunggalanipun. Woh-wohan mênikâ manawi dipuntêdhâ manpangatipun adamêl kiyat. Ananging, sandhunganipun sâhâ êndêmipun ndadosakên ngêlu sâhâ bingung.

Inkang dipunwastani pâlâ-kapêndhêm, inggih mênikâ woh ingkang kadadosan sâking oyod. Wujudipun woh-wohan mênikâ kados tâ: katélâ, kênthang, pohung, garut sapanunggalanipun. Woh-wohan mênikâ manawi dipuntêdhâ manpangatipun sagêd adamêl rosâ, nanging sandhunganipun sagêd ndadosakên sêbah ing padharan, sâhâ êndêmipun ndadosakên lêsu sâhâ aras-arasên ing badan.

Kawruh bab tiyang ingkang ngrasuk agami Déwâ

Tiyang ingkang linuri Sang Hyang Brâmâ pitados bilih gêsangipun saking latu. Tiyang ingkang linuri Sang Hyang Wisnu pitados bilih gêsang mênikâ asalipun saking ânggâ, inggih saking toyâ. Mungguh ingkang linuri ing Sang Hyang Bayu, pitados bilih sadâyâ ingkang dipunpanggihakên sadanguning gêsang mênikâ asalipun saking napas utawi angin.

Tiyang-tiyang mênikâ pitados bilih sadâyâ ingkang wontên ing salêbêtipun gêsang mênikâ asalipun saking wujud utawi rupâ. Wondéné tiyang ingkang linuri Sang Hyang Kâlâ mitadosi bilih sadâyâ ingkang kapanggihakên ing gêsang mênikâ asalipun saking kakarêman. Têtiyang ingkang linuri Sang Hyang Sambu. Tiyang-tiyang mênikâ pitados bilih sadâyâ ingkang wontên ing gêsang mênikâ asalipun saking panggândâ, satêmah kasampurnanipun ugi wangsul ing panggândâ.

DUDUTAN SÂHÂ PAMRAYOGI

Dudutan

Inventarisasi naskah Sêrat Jitapsârâ katindakakên kanthi *studi katalog* sâhâ ningali langsung kawontênanipun *naskah* wontên ing papan panyimpêning *naskah*. Asiling *studi katalog* manggihakên *naskah Sêrat Jitapsârâ* wontên ing *Katalog Naskah Perpustakaan Muséum Déwantârâ Kirti Griyâ* kanthi nomêr *kodeks* Bb.1.112.

Irah-irahaning *naskah* ingkang dipunginakakên wontên ing panalitèn mênikâ, inggih mênikâ *naskah Sêrat Jitapsârâ*. Katrangan ngéngingi irah-irahaning *naskah*

kasêrat ing samaking *naskah*. Wondéné kawontênanipun *naskah Sêrat Jitapsâra* minangkâ *naskah fotokopian*-ipun taksih saé sâhâ wêtah, sêratanipun taksih cêthâ dipunwaos. Jinis *bahan naskah* inggih mênikâ dlancang *HVS*. Jilidanipun dipun-*streples* sâhâ dipunrakêtakên ngginakakên *lem*.

Naskah Sêrat Jitapsâra sinêrat mawi aksâra Jâwâ cithak sâhâ mawi bâsa Jawi Énggal *ragam* ngoko, déné *teks*-ipun sinêrat kanthi dhapukan gancaran, sâhâ kalêbêt ing jinising *naskah* piwulang. Wondéné sikaping aksaranipun jêjêg sâhâ kasêrat kanthi ngginakakên mangsi warni cêmêng.

Transkripsi teks Sêrat Jitapsâra katindakakên ngginakakên *metode transkripsi diplomatik*. *Transkripsi* dipuntindakakên kanthi nyêrat malih *teks Sêrat Jitapsâra* mawi aksâra Jâwâ ingkang kasêrat carik. Ancasipun ndamêl *transkripsi teks Sêrat Jitapsâra* inggih mênikâ kanggé nglêstantunakên *teks* supados kapanggihakên salinanipun ingkang sinêrat carik.

Transliterasi teks Sêrat Jitapsâra katindakakên kanthi ngginakakên *metode transliterasi standar*, inggih mênikâ anggènipun ndamêl alih tulis sêrataning *teks* kasêrat kanthi adhêdhasar *ejaan* ingkang sampun kasampurnakakên utawi *Ejaan yang Disempurnakan (EYD)*.

Suntingan teks Sêrat Jitapsâra ngginakakên *metode suntingan edisi standar*. Lampahipun ndamêl *suntingan teks* wontên ing panalitèn mênikâ inggih kanthi câra nglêrêsakên *teks* ingkang lêpat anggènipun nyêrat. Câra anggènipun nglêrêsakên inggih mênikâ kanthi

nambahi, ngirangi, sâhâ nggantos aksaraning *teks*, wandâ, mênâpâ déné têmbung wontên ing *teks Sêrat Jitapsâra* adhêdhasar *Baoesastra Djawa* (Poerwadarminta, 1939) kanthi *kontekstual*.

Terjemahan teks Sêrat Jitapsâra ngginakakên *metode terjemahan harfiah*, *metode terjemahan makna/isi*, sâhâ *metode terjemahan bebas*. Sadâyâ *metode* mênikâ kaginakakên kanthi *kontekstual*.

Isining *teks Sêrat Jitapsâra* wontên ing panalitèn mênikâ kapanggihakên wontên wolulas prakawis. Wondéné prakawis kasêbut kaandharakên ing ngandhap mênikâ.

1. Têgêsipun jitapsâra
2. Sarasilahipun Sayid Anwar
3. Dumadosipun Kangjêng Nabi Adam
4. Dumadosipun amun-amun, angin, mégå, akâsâ, puhastâtrâ, pratiwi, lêbu, sâhâ buwânâ
5. Dumadosipun srêngéngé, rembulan, sâhâ lintang
6. Dumadosipun mênndhung, gludhug, blêdhèg, kilat, thathit, sâhâ jawah
7. Dumadosipun jaladri, lèpèn, bêngawan, sêndhang, têtâgâ, balong, blumbang, pancuran, sâhâ umbul
8. Rêrupan pitung prakawis ing bumi
9. Dumadosipun rêrupan tigang prakawis ing awang-awang
10. Dumadosipun manungsâ, kéwan, sâhâ jim pêri prayangan
11. Cariyos ngéngingi Adam sâhâ Hâwâ
12. Sakawan prakawis kanggé nyingkirakên rêridhu
13. Têtêdhan ingkang dados kakiyatan

14. Sakawan prakawis ingkang lair sarêng manungsa
15. Têtêdhan ingkang kénging sâhâ botên kênging dipuntêdhâ
16. Mumpangat, sandhungan, sâhâ êndêmipun daging
17. Mumpangat, sandhungan, sâhâ êndêmipun woh-wohan
18. Kawruh bab tiyang ingkang ngrasuk agami Déwa

Pamrayogi

Adhêdhasar panalitèn *teks Sêrat Jitapsâra* ingkang sampun katindakakên tamtu wontên pamrayoginipun. Wondéné pamrayoginipun kaandharakên ing ngandhap mênikâ.

- a. *Teks Sêrat Jitapsâra* taksih prêlu dipuntaliti kajumbuhakên kaliyan bab agami, kasusastran, bâsa, mênâpâ déné bab sanèsipun.
- b. Panalitèn *naskah-naskah* kinâ, mliginipun *naskah Jawi* taksih prêlu dipuntaliti kanggé nglêstantunakên *naskah* mênikâ supados isinipun taksih sagêd dipunmangrêtos, sâhâ kanggé nglêstantunakên piwulang ingkang taksih sagêd kajumbuhakên kaliyan pagêsangan masarakat samênikâ.

KAPUSTAKAN

Naskah

Ranggawarsita, R. Ng. *Sêrat Jitapsâra*. Perpustakaan Muséum Déwantâra Kirti Griyâ Taman Siswâ Yogyakarta, nomêr Bb.1.112.

Pustakâ saking Buku

Baroroh-Baried, Siti, dkk. 1985. *Pengantar Teori Filologi*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.

Behrend, T.E. 1990. *Katalog Induk Naskah-Naskah Nusantara Jilid I Museum Sonobudoyo Yogyakarta*. Jakarta: Djambatan.

Behrend, T.E. dan Titik Pudjiastuti. 1997a. *Katalog Induk Naskah-Naskah Nusantara Jilid 3-A Fakultas Sastra Universitas Indonesia*. Jakarta: Yayasan Obor Indonesia.

Behrend, T.E. dan Titik Pudjiastuti. 1997b. *Katalog Induk Naskah-Naskah Nusantara Jilid 3-B Fakultas Sastra Universitas Indonesia*. Jakarta: Yayasan Obor Indonesia.

Djamaris, Edward. 2002. *Metode Penelitian Filologi*. Jakarta: CV. Manasco.

Kaelan, M. S. 2005. *Metode Penelitian Kualitatif Bidang Filsafat*. Sleman: Paradigma.

Koentjaraningrat. 1990. *Pengantar Ilmu Antropologi*. Jakarta: Rineka Cipta.

Poerwadarminta, W.J.S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Batavia: J.B. Wolters' Uitgevers-Maatschappij N. V.

Prawiroatmodjo, S. 1981. *Bausastra Jawa – Indonesia Jilid II*. Jakarta: Gunung Agung.

Saputra, Karsono H. 2008. *Pengantar Filologi Jawa*. Yogyakarta: Wedatama Widyasastra.